

ÇİVİ YAZILI HUKUKTA KÖLELERE VERİLEN CEZALAR*

Yusuf KILIÇ**

Suzan AKKUŞ MUTLU***

ÖZET

İnsanoğlunun yerleşik hayat düzenine geçişiyle birlikte başlayan tarımsal faaliyetler insan iş gücü ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Böylece efendisine bağlı olup, iş gücü olarak yararlanılan ve çeşitli sebeplerden dolayı hürriyetinden yoksun bırakılmış olan insanların oluşturdukları köle sınıfı ortaya çıkmıştır. Nitekim Eski Yakınoğu toplumları küçük ve kapalı ekonomileri için kölelik sisteminin varlığını yararlı görmüşlerdir. Böylece savaş tutsakları, kötü veya hastalıklı ürün yıllarından dolayı istenilen miktarda hasat elde edemeyip fakir düşerek mülkünü başkasına devretmek zorunda kalan insanlar, borcunu ödeyemeyen borçlular, ailesine karşı gelen ve bu sebeple cezalandırılarak evlatlıktan çıkarılan kişilerden bir köle sınıfı oluşturmuşlardır. Köleleri ucuz ve daimi emek olarak görenbu toplumlar bu sınıfın sürekliliğini sağlamak için kölelerin bazı davranışlarını suç kabul ederek, gelir-geçer olan hukuki normlarında buna karşılık bazı cezai müeyyideler öngörmüşlerdir. Bu çalışmanın amacı kölelerin hukuk nazarında suç kabul edilen fiillerine karşılık verilen cezaları ortaya koymaktır. Bu noktada çivi yazılı hukuk sistemine sahip olan Eski Mezopotamya toplumları Sümer, Babil ve Asur ile Anadolu'daki Hititlerin neşredilmiş olan kanun metinleriüzerinde inceleme yapılmıştır. Söz konusu toplumların çivi yazılı kanun metinlerinden çıkarılan neticelere göre, kölelerin cezalandırılmasını gerektiren davranışlar şunlardır: KöleninEfendisinin Evinden Kaçması, Bir Cariyenin (kadın kölenin) Efendisinden Habersiz Başını Örtmesi, KöleninHırsızlık Yapması ve KöleninEfendisineKarşı Gelmesi. Bu tür davranışlarda bulunan kölelere bazı organları sakatlanmaktadır. Bununla birlikte evden kaçan bir köleyi saklayan kişiye ise ölüm cezası verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çivi Yazısı,Hukuk, Kölelik, Ceza.

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Doç. Dr. Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesi, El-mek: ykalic@pau.edu.tr

*** Öğr. Gör. Nevşehir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, El-mek: suzan.akkus@nevsehir.edu.tr

PUNISHMENTS GIVEN TO SLAVES IN CUNEIFORM LAW

ABSTRACT

Agricultural activities that came out as a result of permanent settlement also brought about the need for human work force. Thus, slavery as a class arose and this class was composed of people who were under the control of their lords, used as a work force having no freedom. The Ancient Near East societies found the existence of slavery system beneficial for their small scale and closed economy. Thus, they created a class of slaves from war captives, from those who had to transfer their goods and lands as a result of growing poorer due to poor harvest, debtors who did not pay for their debts and from the ones who stood up to their families; thus punished. In order to provide the permanence of this cheap and constant labor force, they proposed certain penal sanctions within the current legal norms attributing some of the behaviors of slaves as guilt. The aim of this study is to present the penal sanctions against the acts of slaves regarded as guilt within the laws. For this aim, the study focused on Ancient Mesopotamian societies and Hittites in Anatolia both having cuneiform legal system. The behaviors requiring punishment according to the legal systems of these ancient societies were: running away from the lord's house, a woman's wearing scarf without the permission of her lord, slave's stealing something and disobeying the lord. Slaves who performed such behaviors were mutilated. Additionally, the people who hide a slave running away from the lord's house were given capital punishment.

Key Words: Cuneiform, Law, Slavery, Punishment.

Giriş

İnsanların çeşitli sebeplerden dolayı hürriyetlerinden yoksun kılınarak başkalarının malı sayılmaları kölelik olarak adlandırılmaktadır. Köleliğin nasıl ortaya çıktığı meselesi hala tartışma konusudur. Ancak kölelik kurumunun insanoğlunun yerleşik yaşama geçişiyle oluşmaya başladığı ve özel mülkiyet kavramının ortaya çıkmasıyla birlikte hız kazandığı düşünülmektedir. Öyle ki, yerleşik hayat düzenine geçmiş eskiçağ toplumları komşuları ile sürekli savaş halinde olmuşlardır. Her biri ülke sınırlarını genişletmek, egemenliğini sürdürmek ve varlıklarını korumak için daima savaşan bu toplumların, savaş tutsaklarını öldürmek yerine köleleştirmeyi küçük ve kapalı ekonomileri açısından daha yararlı bulmaları kölelik sistemini doğurmuş olmalıdır. Savaşa ek olarak borç için kölelik de eski toplumların en büyük kölelik kaynaklarından birini teşkil etmektedir. Bu köleler topluma yabancı değil, bilakis efendileriyle aynı toplumun üyesi olup, borcunu ödemekten aciz olan borçlulardır. Bunlar çoğunlukla ev hizmetleri ve tarım işlerinde çalışmakta, görevleri nedeniyle oynadıkları ekonomik rol onların hukuki statülerini yansıtmaktadır. Böylece kölelik kurumu belirli toplumsal ve iktisadi ilişkiler sonucu ortaya çıkmış, ekonominin temeli olarak kabul edilmiş ve bedava ya da çok ucuz bir emek olarak eskiçağların ekonomik hayatında işgücü ihtiyacını karşılamış olmalıdır (Bozkurt, 1981:67).

Teorik olarak, kimi insanların içinde doğdukları ailenin toplum içindeki yapı ve statüsü, kimilerinin de ekonomik hayatlarının kötü gidişi sonucu, borçları sebebiyle köle oldukları söylenebilir. Mesela evlatlıkları kendilerini reddeden aileler de evlat edindikleri çocuğu köle olarak satabilmektedirler. Nitekim *ana-ittişu* kanunu madde 23'te babaya karşı gelmek köleliğin nedeni

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

olarak gösterilmiştir. Burada babasını reddeden çocuğun tıraş edildikten sonra köle olarak gümüş karşılığı satılabileceği belirtilmiştir (Tosun-Yalvaç, 2002: 47). Diğer taraftan dünyanın ilk yerleşim yerlerinden olan Mezopotamya ve Anadolu toplumlarının sosyal ve siyasi bünyeleri incelendiğinde kölelerin yanında hürler ve yarı hürler olmak üzere iki sosyal tabakanın daha varlığına rastlanmaktadır. Böylece toplumun üç farklı zümreden oluştuğu görülmektedir. Bunlardan en alt sınıfı teşkil eden köle tapınak, saray ve özel kişilerin işçi başları denetiminde çalıştırılan, bir çeşit mal konumundaydı. Dolayısıyla köle sahipleri köleler üzerinde hayat ve ölüm hakkına sahiptiler. Ayrıca ülkeler ve toplumlar arasında gerek kurumun kaynağı, gerekse kölelerin hukuki statüleri ve fonksiyonları açısından benzerlikler görülmektedir.

Bununla birlikte toplum halinde yaşamak mecburiyetinde olan insanlar arasındaki ilişkileri düzenlemek ve huzuru sağlamak amacıyla hukuk kavramı ve uygulamasına ihtiyaç duyulmuştur¹. Toplumun ürünü olan hukuk kuralları onun bütün özelliklerini yansıtmaktadır. İlk zamanlar örf ve adetlere dayanan ilişkiler sonraki dönemde Sümerler tarafından çivi yazısının icadıyla birlikte yazılı biçim kazanmıştır. Gerek dünyanın ilk medeniyetini oluşturan Sümerlerde, gerekse diğer eski çağ toplumlarında kimi zaman bir efendinin kimi zaman ise bir sarayın ya da tapınağın malı olan, toplumda önemli bir nüfusu oluşturan kölelerin durumu Eski Ön Asya'nın çivi yazılı kanunlarında kısmen yer almaktadır. İşte bu sebeple büyük oranda bir etkileşimin sonucu olarak ortaya çıkmış kanun metinlerinden kölelik müessesesiyle ilgili özellikle kölelerin işledikleri suçlara karşılık verilen cezaların miktarını öğrenmekteyiz.

Çivi yazılı hukukta, kölelerin cezalandırılmasını gerektiren faileri şöyle sıralayabiliriz: a) Kölelerin kaçması, b) Bir cariye'nin (kadın kölenin) efendisinden habersiz başını örtmesi, c) Kölelerin hırsızlık yapması, d) Kölelerin efendilerine karşı gelmeleri gibi fiiller suç sayılmakta ve bunlara belirli cezai müeyyideler uygulanmaktadır. Bu durumu hem Eski Mezopotamya kanunlarından hem de Anadolu'daki Hitit kanunlarından tespit etmek mümkündür.

1. Mezopotamya Hukukunda Kölelere Verilen Cezalar

Arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkarılan yazılı belgelerden Mezopotamya hukukunun çeşitli evreler geçirdiği gözlemlenmektedir. Öyle ki, yazının icadından önceki zamanlardaki toplumdaki sosyal ilişkilerin örfi adetlere göre düzenlendiği tahmin edilmektedir. Sümerlilerin çivi yazısını icat edip kullanmalarıyla birlikte gelir-geçer olan örfi kurallar yazılı biçim kazanmış, böylece Mezopotamya'da hukuk ve kanun kavramı ortaya çıkmıştır. Mezopotamya kanunlarından toplum düzeninin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için dönemin toplumsal şartlarına göre çeşitli hukuki önlemlerin alındığı açıktır. Dolayısıyla kölelerin toplum içerisindeki konumu ve suç işlemesi durumunda onlara öngörülen ceza çeşidi ve miktarı kanun metinlerinde açıkça belirtilmiştir.

Bu cümleden olmak üzere, kölelik kurumunun başlangıcının daha eskilere uzandığı kabul edilmesine rağmen, bununla ilgili ilk açık bilgileri M.Ö. 2350 yıllarında yaşadığını kabul ettiğimiz ve ilk kanun koyucu olarak bilinen Sümerli kral Urukagina'nın kanun metninden öğreniyoruz. Kral Urukagina bir prolog, bir epilog ve metin kısmı olmak üzere üç bölümden oluşan kanun metninde borcundan dolayı hapsedilen (rehin alınan) insanlardan ve onların affedilmesinden bahsetmektedir. Bu durum Sümer toplumunda borcunu ödeyemeyenlerin rehin tutularak köle durumuna düştüğünün ve onların hapisle cezalandırıldığının ilk göstergesidir (Kramer, 2002: 166; Dinçol, 2003: 5; Kinal, 1983: 141). Elbette ki yazının icadından önceki zamanlarda da insanların borcundan dolayı köle durumuna düşmüş olmaları kuvvetle muhtemeldir. Ancak o dönemlerdeki toplumların sosyo-ekonomik yapısı hakkında elimizde somut bir delil olmadığından bu toplumlarda borç köleliğinin nasıl oluştuğu hakkında bilgimiz yoktur. Diğer taraftan M.Ö.1974-1719 yılları arasında Asur memleketinden çıkarak Anadolu'nun orta bölümüne ticaret yapmak amacıyla gelen Asurlu

¹ Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız: Bilgiç, 1963.

tüccarları tarafından kaleme alınan ve “Kapadokya Tabletleri” veya “Kültepe Tabletleri” olarak isimlendirilen çivi yazılı belgelerin içerisinde de borç köleliği hakkında bilgi verenleri vardır. Burada tüccarlar arasında yapılan ticaretin bir emtiası olan kölenin efendisinin borcundan dolayı alacaklıya devredildiği veya rehine olarak verildiği anlaşılmaktadır. Bu anlayış ve geleneğin daha sonraki zamanlarda da devam ettiği görülmektedir (Bayram-Çeçen, 1997:579-604).

Öyle ki, Mezopotamya'nın önemli hukuk belgelerinden biri olan Orta Asur Kanunları'nın² 44. maddesinde borç köleliği ve alacaklının rehine üzerinde her türlü hakka sahip olduğu belirtilmektedir. Yani alacaklı köleyi damgalama, dövme, kamçılama ve kulaklarını kesme hakkına sahiptir (Roth, 1997: 171).

İlgili maddenin tercümesi şöyledir;

“İster bir Asurlu(Asurlu) erkek, ister bir Asurlu kadın (belli) fiyatı kadar bir adamın evinde rehin olarak oturuyorsa veya bütün fiyatı (karşılığı) alınmışsa, onu dövecek, saçını yolacak, kulaklarını parçalayıp, delecektir (bu hakların hepsine sahiptir)” (Tosun ve Yalvaç, 2002: 253).

Kölelerin cezalandırılmasını gerektiren suçlara gelince;

a) Kölelerin Kaçması

Kanun maddelerinin muhtevassından da anlaşıldığı gibi elbette ki, kölenin efendisi için bir ekonomik değeri vardır. Bundan dolayı kaçak kölenin sahibine iade edilmesi ya da kölenin başkaları tarafından sahiplenilmemesi için kanun maddelerine hükümler eklenmiştir. Kaçak köleyi barındıran kişiye bunun ispatı sonucunda kölenin efendisine köle ödemesi, kölesi yoksa bunu gümüş olarak ödemesi belirtilerek efendinin hakları koruma altına alınmıştır. Diğer taraftan kölelerin kaçmasının çeşitli sebepleri vardı. Ancak en önemli sebepkölenin sahibi tarafından yeterince beslenmemesidir. Böyleceköle karnını doyurmak için gizlice hayvancılıkla uğraşmak veya ekin yetiştirmek zorunda kalıyordu. Fakat kölenin bu gizli davranışı ortaya çıktığında kaçmaya mecbur oluyordu. Efendisinden kaçan köleyi gören kişinin onu öldürme hakkı olduğu için de köle mümkün oldukça uzak yerlere kaçmaya çalışıyordu (Lengelle, 1993: 51).

İlk yazılı hukuk metinleri olma özelliğini taşıyan Sümer Kanunlarında kaçak kölelerle ilgili önemli hükümler bulunmaktadır. Buradan anlaşıldığına göre, kaçmaya çalışan köleye çok ağır ceza verilmektedir. Nitekim Sümerli III. Ur Sülalesi'nin ilk kralı olan Ur-Nammu'nun yazmış olduğukanun metninde bu duruma açıklık getirilmektedir. Bu kanunun ilgili maddelerine göre efendisine bağlı kölenin kaçması suçtur. Kölelerin kaçışını önlemek için kanunlara ağır cezai hükümler konulmuştur. Bununla birlikte kaçak köleyi saklayan kişi onu sahibine iade etmek zorundadır. Köleyi iade etmeyip alıkoyması durumunda o kişi cezalandırılırken köleyi yakalayıp sahibine getiren kişi de ödüllendirilmektedir (Lengelle, 1993 58). Ur-Nammu Kanunlarının 14. maddesi sahibinin evinden kaçan bir köle kadınla ilgilidir. Burada kadın köleyi sahibine iade eden kişinin de ödüllendirileceği belirtilmektedir. Ancak ödülün belirtildiği kısım kırık olduğu için ödülün miktarı hakkında bir bilgimiz yoktur. Ayrıca aynı kanunun 22. maddesinde efendisine karşı gelen kölenin ağzının tuz ile yakılacağı söylenmektedir (Bozkurt, 1981: 72).

Maddenin tercümesi aynen şöyledir;

“Eğer... Bir köle kadın şehrinin hududunu aşarsa (ve) bir adam onu çevirirse kölenin sahibi onu geri getiren adama x şeşel gümüş tartacaktır” (Tosun ve Yalvaç, 2002: 41).

² M.Ö. II. Binyılın ikinci yarısına tarihlenen Orta Asur Kanunları 14 tablet halinde bulunmuştur. Koleksiyonun en iyi korunmuş A tableti 59 maddelik olup, kadınların hak ve görevleriyle ilgili konuları içermektedir. Diğer tabletler ise toprak mülkiyeti, gayrimenkul hukuku, köleler ve borçlar gibi çeşitli konularda maddeler içermektedir (Dinçol, 2003: 9).

Yine İsin Sülalesi'nin V. Kralı Lipit-İstar'ın (M.Ö. 1934–1924) bırakmış olduğu metnin³ 12 ve 13. maddelerinde de kaçak köleyi barındıran kişinin cezalandırılacağı belirtilmektedir.

İlgili kanun maddelerinin tercümesi şöyledir;

“Eğer bir adamın erkek veya kadın kölesi şehrin içine kaçarsa başka bir adamın evinde bir ay kadar oturursa bu ispat edilirse köleye karşı köle verilecektir.” “Eğer kölesi yoksa 15 şeqel gümüş tartacaktır” (Roth, 1997: 28).

Sümer kanunlarında olduğu gibi Hammurabi Kanunlarında⁴ da kaçak köleler ve kaçak köleyi barındıran kişilere yönelik cezalar yer almaktadır. Hammurabi Kanunlarının 15 ve 16. maddelerinde kaçan bir köleyi yakalayıp sahibine iade etmeyen kişinin ölümle cezalandırılacağı belirtilmektedir. Bir kölenin bir başkası tarafından sahiplenilmemesi için kanunlarda bu tür durumlara ağır cezalar verilmektedir.

İlgili kanun maddelerinin tercümesi şöyledir;

“Eğer bir adam sarayın bir erkek ya da kadın kölesini yahut bir *muşkenum*'un bir erkek veya kadın kölesini şehir kapısından (kaçırtırsa) o adam öldürülecektir”. “Eğer bir adam, saraya veya *muşkenum*'a ait kaybolmuş bir erkek veya kadın köleyi evinde saklarsa ve tellalın çağrısı üzerine onu çıkartmazsa o evin sahibi öldürülecektir” (Tosun ve Yalvaç, 2002: 186,187).

Kanunun 19 ve 20. maddelerinde kaçak köleyi yakalayan kişinin köleyi iade etmek mecburiyetinde olduğu fakat kölenin kaçması durumunda köleyi yakalayan kişinin kölenin efendisine tanrı yemini etmesi gerekmektedir. Aksi takdirde suçlu konuma düşmektedir.

İlgili kanun maddelerinin tercümesi şöyledir;

“Eğer o köleyi evinde alı korsa, sonra köle elinde yakalanırsa, o adam öldürülecektir.” “Eğer köle onu yakalayanın elinden kaçarsa, o adam köle sahibine tanrı yemini edecek ve serbest kalacaktır ((Roth, 1997: 84).

Mezopotamya'daki bir diğer kanun, Asur'lu kâtiplere Sümerce öğretmek için Sümerce-Akadça olarak iki dilde yazılan *ana-ittişu* serisidir (Kınal, 1983: 137). Bu kanunlarda da alt sınıfı teşkil eden kölelere verilen cezalar ile ilgili hükümler yer almaktadır. Efendisi için iş gücü sağlayan ve bir ekonomik değeri bulunan kölenin kaçması halinde köleye ağır cezalar verilerek efendinin hakları korunmaya çalışılmıştır. *ana-ttişu* Kanunlarının 13. maddesi bu duruma güzel bir örnektir. Bu madde de bir kölenin kaçma, işi terk etme hatta ölme hakkı bile olmadığı, hastalanması halinde dahi kölenin suçlu olduğu ve cezalandırılacağı belirtilmektedir. Köle böyle bir durumda bir günlük emeği karşılığı 1 Ban (Sümerce tahıl ölçü birimi) arpa verecektir (Tosun ve Yalvaç, 2002: 48). Yani köle çalışmadığı günün bedelini ödemek zorundadır.

İlgili kanun maddesinin tercümesi şöyledir;

“ Eğer bir adam bir işçi (köle) kiralarsa , (o) ölür (veya) kaybolur (veya) kaçarsa, işi terk ederse veya hastalanırsa, bir günlük emeği karşılığı 1 *Ban* arpa sayacaktır (verecektir)” (Tosun ve Yalvaç, 2002: 48).

b) Cariye (Kadın Kölenin) Efendisinden Habersiz Başını Örtmesi

³ İsin Sülalesi'nin V. kralı Lipit-İstar Sami kökenli olmasına rağmen reformlarını Sümerce yazdırmıştır. 1947 yılında R. Steel tarafından bulunan yasalar önsöz, sonsöz ve kanun maddeleri olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bu yasa maddeleri tekne kiralınması, gayrimenkul, köleler, vergi borçları, miras, evlilik gibi çeşitli konular içermektedir (Kramer, 2002: 122,123; Bahar, 2011: 79)

⁴ Eski Babilce yazılan yasalar 2,25 m. yüksekliğinde bazalt bir dikme taşa sütun halinde kazınmıştır. bir prolog, bir epilog ve 282 maddeden oluşan metnin gerçek anlamda bir yasa derlemesi olmadığı açıktır. Burada hükümlerin yerine getirilmesi, mahkeme sistemi ve yargıçlardan söz edilemez. Hammurabi Yasalarının Sümer Yasalarından farklı olarak kısasa kısas esasına dayanmakta ve daha ağır hükümler içermektedir (Oates, 2004: 78,79).

Orta Asur Kanunlarında kadınların örtünmesi şartı vardı. Asurlu kadınlar ister evli olsun ister dul olsun dışarı çıktıklarında başlarını örtmek mecburiyetindeydiler. Ayrıca köle kadınların da efendileriyle birlikte dışarı çıktıklarında başını kapamaları gerekiyordu. Sadece evlenmemiş kadın örtünemezdi. Kanunun 41. maddesinde de belirtildiği gibi örtü kadının evli olduğunu ya da özgür bir erkeğe bağlı olduğunu ifade ediyordu. Bu durumda bekârların fahişelerin ve yanında efendisi olmadan sokağa çıkan kadın kölelerin örtünmesi yasaktı. Yanında efendisi olmadan sokağa çıkan bir cariye saray mahkemesine götürülerek orada kulakları kesilir ve onu yakalayan elbiselerini alırdı. Örtülü bir esireyi görüp onu saray mahkemesine götürmeyen kişiye de 50 sopa atılıp kulakları kesilerek cezalandırılırdı (Tosun ve Yalvaç, 2002: 275). Kanunlardan anlaşıldığı gibi örtü bir kadının köle ya da özgür olmasına bakılmaksızın özgür bir erkeğe bağlı olduğunun başka bir ifade ile kadının bir sahibi olduğunun göstergesiydi.

İlgili maddenin tercümesi şöyledir;

Kol. VI

Madde 41

“Eğer bir adam cariyesini örtmek isterse, beş veya altı arkadaşını oturtup, onların önünde onu örtecek “o benim karımdır” diyecek, o, onun karısı olacaktır. Adamların önünde (şahitliğinde) örtülmeyen ve kocasitarafından “bu karımdır” denilmeyencariye eş değildir, cariyedir. Eğer adam ölürse, örtülü karısının evlatları yoksa cariyesinin evlatları, (öz) evlatlardır ve hisselerini alacaklardır” (Roth, 1997: 169).

c) Kölelerin Hırsızlık Yapması

Kanunlarda hırsızlık yapmak, çalıntı malı kabul etmek suçtur ve bunun cezası kulak ve burnun kesilmesi şeklinde verilmektedir. Yani hırsızlık yapmak kadar çalıntı mal kabul etmek de suç sayılmaktadır. Orta Asur Kanunları'na göre hırsızlık yapan kadının cezasını kocası vermektedir. Koca karısının kulağını kesmezse kölenin kulağı da kesilmemektedir. Çalıntı malın bedeli ödenmediği gibi burada asıl amaç özgür bir kadının cezalandırılmaması için bir fırsat yaratılmaktadır. Yani amaç köle değil özgür kadını kurtarmaktır. Bütün ilkçağ çivi yazılı kanunlarında hırsızlık yapan köle ile aynı suçu işleyen özgür insana verilen cezanın miktarı belirtilmekte ve cezalar kişilerin buldukları statüye göre değişmektedir. Bununla birlikte kölelere verilen ceza özgür bir şahsa verilen cezaya göre daha ağır olmaktadır.

d) Kölelerin Efendilerine Karşı Gelmeleri

Hammurabi Kanunlarında kişiler işledikleri suçun cezasını sahip oldukları statüye göre ödemektedirler. Kanunların 198 ve 201. maddelerinde bu durum dile getirilmektedir. Bir adamın kendisiyle aynı sınıftan olan birinin yanağına vurması durumunda 1 mina gümüş öderken, üst statüdeki birinin yanağına vurması halinde sığırkuyruğundan bir kamçı ile 60 kırbaç vurulmaktadır. Bey sınıfından biri bey sınıfından birinin yanağına vurduğu zaman 1 mina gümüş öderken bir *muşkenum*'un kendi sınıfından birine karşı aynı suçu işlemesi halinde 10 şeqel gümüş ödemektedir. Yani Hammurabi Kanunlarında görüldüğü gibi suç aynı olmasına rağmen verilen ceza farklıdır. Öte yandan bir köle kendisinden üst statüdeki birine karşı suç işlediğinde özgür insanla aynı şekilde cezalandırılmak yerine daha ağır cezalara çarptırılmaktadır. Genelde cezası ya ölüm ya da organ sakatlama şeklindedir. Fakat özgür bir insan kendisinden alt sınıftaki bir kişiye veya bir köleye karşı suç işlediğinde nakdi ceza uygulanmaktadır. Tabii ki bu suç köleye karşı işlendiğinde ödenen nakdi ceza köleye değil efendiye ödenmektedir. Yani köle maddi bir varlık olarak görülmektedir (Koroğlu, 2010: 114) (Brians, 1915: 2).

Eskiçağ Mezopotamya toplumlarında kölelerle özgür insanlar arasında giyim-kuşam ve fiziki olarak da fark görülmektedir. Hammurabi Kanunlarının 226 ve 227. maddelerinin

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

muhtevastından köle tıraşının önemi anlaşılmaktadır. Hatta berber onu bir köle gibi tıraş etmezse o berberin elinin kesileceği bildirilmektedir. Yine berberi kölenin köle olduğunu belli etmeyecek şekilde tıraş etmesi için zorlayan kişi de öldürülecektir (Roth, 1997: 124; Pritchard, 1973:163).

Kölelerin efendilerine nasıl davranmaları gerektiği ve efendinin köle üzerindeki hakları kanunlarda belirtilmiştir. Her türlü işte çalıştırılan ve hiçbir şekilde buna itiraz etmeyen köle bir nevi mal konumundadır. Ancak kölenin efendisine karşı çıkması ve onu inkâr etmesi durumunda ve sahibinin onun kölesi olduğunu kanıtlaması halinde efendi kölenin kulağını keserek köleyi cezalandırabilmektedir. Hammurabi Kanunlarının 282. maddesi bu duruma örnektir.

İlgili maddenin tercümesi şöyledir;

“Eğer köle efendisine “sen benim sahibim değilsin” derse, sahibi kendisinin kölesi olduğunu ona ispat edecek ve sahibi onun (kölenin) kulağını kesecektir” (Roth, 1997: 132; Bottéro,1987:182).

1. Eski Anadolu Hukukunda Kölelere Verilen Cezalar

M.Ö. 2. binyılda Anadolu'nun ilk siyasi birliğini kurmaya çalışan Hititlerin kendilerine özgü kanunlar meydana getirdikleri görülmektedir⁵. Bu kanunlarla toplum düzenini sağlamaya çalışan Hititlerin kanunlarının ilk defa kim tarafından yazıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Fakat krallar bu kanunlara çok defa “eskiden” bu ceza yürürlükte iken “şimdi” kral bir başkasını emretti şeklinde değişen ihtiyaçlara göre kanunları yenilemekten çekinmemişlerdir (Gurney, 2001: 79,80). Hitit Kanunları yoğun bir şekilde Mezopotamya'nın yasa koyma anlayışından farklı noktalar taşımakla birlikte⁶ Ön Asya hukuk anlayışından çok farklı değildir (Parmaksızoğlu ve Çağlayan, 1976: 132). Hitit kanunlarında da Sümer ve Akad kanunlarında olduğu gibi zarar ziyanın karşılanması için maddi cezaların tatbik edildiği görülmektedir. Ancak bu yüzeysel bir benzerliktir. Zira Babil yasalarında var olan kısasa kısas esası ve Asur yasalarında sık rastlanan bedeni sakatlamaya yönelik cezalar Hitit yasalarında seyrek olarak görülmektedir (Klock-Fontanille, 2005: 103).

Hititler her sefer dönüşünde düşman memleketlerinden ganimet olarak köle getirdikleri için, köleler toplumda nüfusun önemli bir bölümünü köleler oluşturmuşlardır. Ülkeye getirilen bu kişiler orduda, tapınakta, tarım işlerinde ve başka alanlarda hizmet etmekteydiler. Köleler bir mal gibi alınıp satılmaktaydı. Yasalar önünde bazı haklara sahiplerdi. İşledikleri suçlarda maddi açıdan özgür bir adamın ödediğinin yarısını öderlerdi (Atakuman vd., 2006: 123,124).

Mezopotamya kanunlarında olduğu gibi Hitit kanunlarına göre de kölenin kaçması suçtur. Ancak kanunlarda kaçak köle için herhangi bir ceza bildirilmemektedir. Bu da cezanın efendi tarafından tayin edildiğini düşündürmektedir. Yani kanunlar kölenin hayatını diğer şahıslara karşı korurken efendiye de köle üzerinde sınırsız haklar tanımaktadır (Alp, 1947: 478). Bununla birlikte kaçan köleyi yakalayan kişi ile ilgili kanunlarda maddeler yer almaktadır. Kölenin yakalandığı mesafe de önemlidir. Kaçak köleyi yakında yakalayan kişi onun ayakkabısını alırken uzak bir yerde yakaladığında 2 şeşel gümüş, daha uzakta yakalarsa 3 şeşel gümüş almaktadır. Mesafe ne kadar uzarsa köleyi getiren kişiye ödenen bedel de ona paralel olarak artmaktadır. Hitit kanunlarının 22. maddesinde bu durum ifade edilmektedir.

“Eğer bir köle kaçarsa ve biri onu geri getirirse, eğer yakınlarda onu yakalarsa, o zaman ona ayakkabı versin, eğer nehrin bu tarafında onu yakalarsa 2 şeşel gümüş versin, eğer nehrin

⁵ 1906-1907 yıllarında Boğazköy’de yapılan kazılar neticesinde bulunan metinler, iki diziden oluşur. Birinci dize “eğer bir kimse” ikinci dizi “eğer bir bağ” ibaresiyle başlamaktadır (Klock-Fontanille, 2005: 97).

⁶ Geniş Bilgi İçin Bkz. Akurgal, 1998.

ötesinde onu yakalarsa o zaman o ona 3 şeşel gümüş versin” (İmparati, 1992: 47; Hoffner, 1997:32).

Eski Mezopotamya toplumlarında olduğu gibi Hitit toplumunda da hırsızlık suçtur. Bu suçun işlenmesi kanunlarla engellenmeye çalışılmıştır. Hitit Kanunları’nda da suça karşı verilen ceza kişinin statüsüne göre değişirken burada diğer kanunlardan daha farklı bir uygulama dikkati çekmektedir. Hitit Kanunları’nda hırsızlık yapması durumunda özgür insanın ödediği bedel bir kölenin cezasının iki katıdır. Hırsızlığın suç olduğu kanunlarda bir kişi bir evin eşiginde yakalandığında tam olarak hırsız sayılmamaktadır. Çünkü eylem henüz gerçekleşmemiştir. Fakat yine de bu bir teşebbüs olduğu için kanunda cezası vardır. Eşikte yakalanan özgür kişi 12 şeşel gümüş öderken aynı şekilde yakalanan bir köle 6 şeşel gümüş ödemektedir. Kanunun 95. maddesinde bu duruma açıklık getirilmektedir.

Maddenin tercümesi ise şöyledir;

Madde 95

“Eğer bir köle bir ev<de> hırsızlık yaparsa, bütünüyle tam <değerini> versin, hırsızlık için ceza olarak 6 şeşel gümüş versin ve kölenin burnu <ve> kulakları kes<ilsin> ve geriye sahibine verilsin. Eğer çok çalarsa ona çok yükümlülük bağlansın, eğer az çalarsa ona az yükümlülük bağlansın; Onun için <ben> tazmin ediyorum; o zaman tazmin etsin, ama eğer reddederse, o zaman işte o köleyi öteye iter” (İmparati, 1992: 95).

Hırsızlığın gerçekleşmesi durumunda suça karşılık, özgür insanla köleye verilen maddi ceza belirtildikten sonra hırsızlığı yapan köleye birde organ sakatlama cezası verildiği vurgulanmaktadır. Köle çaldığı malları iade ettiği gibi ev sahibi ona burun ve kulaklarının kesilmesi gibi bedeni sakatlamaya yönelik cezalar verebilmektedir. Kölenin efendisi eğer isterse suçun bedelini ödeyerek kölesini kurtarabilmektedir (Dinçol, 1982: 93). Yine Hitit Kanunları’nın 97. maddesinde hububat çalan bir köle çalınan buğdayın miktarına bakılmaksızın ambarı buğdayla doldurmak ve 6 şeşel gümüş ödemek mecburiyetinde olduğu belirtilmektedir.

Maddenin tercümesi ise şöyledir;

“Eğer bir köle bir ambar<da> hırsızlık yaparsa ve ambarın [buğdayını bulurs]a, ambarı buğdayla doldursun ve 6 şeşel gümüş versin ve <böylece suçu> evinden uzaklaştırır” (İmparati, 1992: 97).

Görüldüğü gibi köleye verilen ceza özgür bir insanın ödediği cezanın yarısı kadardır. Bu da kölenin statüsünden ve ekonomik durumundan kaynaklanmaktadır. Hitit kanunları Mezopotamya kanunlarının etkisinde kalmış olsa da kendine has özellikler taşımaktadır. Bununla birlikte kısasa kısas esasına dayanan Mezopotamya’nın Sami toplumlarının kanunlarına göre daha insancıldır.

Sonuç

Mezopotamya’daki Sümerliler tarafından M.Ö. 3200 yıllarından çivi yazısı sisteminin icat edilmesiyle birlikte toplumun düzenini sağlayan örf ve adet kuralları belirli kalıplar haline getirilmek suretiyle yazıyla tespit edilmişlerdir. Böylece günümüze kadar yansıyan yazılı hukuk kuralları ortaya çıkmıştır. Toplumun sosyal ve ekonomik yapısının sağlıklı işlenmesi için elzem olan bu hukuki normlara, dönemin ekonomik faaliyetlerinin yürütülmesi açısından son derece yararlı olan kölelik müessesinin sürekliliğini sağlamak için de belirli maddeler konulmuştur. Kölelerin toplum ve hukuk nazarındaki statülerinin yansımaları sağlayan söz konusu kurallar, aynı zamanda toplumun en alt sınıfını teşkil eden ve efendisinin ya da saray veya tapınağın malı konumunda olan bu insanların bazı davranışlarının hukuk açısından suç olduğunu kabul ederek bunlara belirli yaptırımlar getiren kanun maddesi koymuşlardır. Sümerlilerle başlayan bu hukuk geleneği

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

Mezopotamya'nın daha sonraki sakinleri olan Akad, Babil ve Asur toplumlarında ve ayrıca Anadolu'daki Hititlerde de devam etmiştir. Hepsi de çivi yazısı sistemini kullanan bu toplumların kanunları incelenerek, burada kölelerin hangi tür davranışlarının suç kabul edildiği ve söz konusu suça karşı verilen cezai müeyyideler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışmanın bütünlüğünün sağlanması ve anlaşılır olması için kanun metinlerindeki ilgili kısımlar, kanunların yazıldıkları dönem dikkate alınarak kronolojik sıra ile verilmiştir. Özetle Eski Mezopotamya toplumları ile Anadolu'daki Hitit toplumunun kanunlarına göre, kölenin evden kaçması, kadın kölenin efendisinden habersiz başını örtmesi, kölenin hırsızlık yapması ve kölenin efendisine karşı gelmesi suç kabul edilmekte ve buna karşılık belirli miktarda ceza verilmektedir. Yine kanun maddelerinden görüldüğü kadarıyla cezalar çoğunlukla organ sakatlama şeklindedir.

KAYNAKÇA

- AKURGAL, E. (1998), *Anadolu Kültür Tarihi*, Tübitak Yayınları, Ankara.
- ALP, S. (1947), Hitit Kanunları Hakkında, *D.T.C.F. Dergisi*, V/5'ten Ayırbaşım, T.T.K., Ankara.
- ATAKUMAN, Ç., Erdemir, T., Erdem, D., Koç, İ. (2006), *Hititler*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara.
- BAHAR, H. (2011), *Eskiçağ Uygarlıkları*, Kömen Yayınları, Konya.
- BAYRAM, S.- Çeçen S. (1997), Yeni Belgeler Işığında Eski Anadolu'da Kölelik Müessesesi, *Bellekten*, C.LX, S.229, Ankara 1997, s.579-630.
- BİLGİÇ, E. (1963), Eski Mezopotamya Kavimlerinde Kanun Anlayışı ve An'anesi, *D.T.C.F. Dergisi*, XXI, 3-4, Ankara.
- BOTTÉRO, J. (1987), *Mezopotamya Yazı Akıl ve Tanrılar*, Dost Kitabevi, Ankara.
- BOZKURT, G. (1981), Eski Hukuk Sistemlerinde Kölelik, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XXXVIII, 1-4, Ankara.
- BRIANS, P. (1915), *The Code of Hammurabi (18. th. Century B.C.E.)*, Washington.
- DİNÇOL, B. (2003), *Eski Ön Asya Toplumlarında Suç Kavramı ve Ceza*, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- DİNÇOL, A. M. (1982), Hitit Yasalarının Ana Çizgileri Ve Eski Ön Asya Hukuku İle İletişimi, *Anadolu Uygarlıkları Genel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi 1*, Görsel Yayınları, İstanbul.
- GURNEY, O. R. (2001), *Hititler*, Çev. Pınar Arpaçay, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1. Baskı.
- HOFFNER, H.A. (1997). *The Laws of the Hittites*, Leiden.
- İMPARATTİ, F. (1992), *Hitit Yasaları*, Çev. Erendiz Özbayoğlu, İtalyan Kültür Heyeti, Ankara.
- KINAL, F. (1983), *Eski Mezopotamya Tarihi*, D.T.C.F. Dergisi Yayınları, Ankara.
- KLOCK-FONTANİLLE, I. (2005), *Hititler*, Çev: Nuriye Yiğitler, Dost Kitabevi, Ankara.
- KÖROĞLU, K. (2010), *Eski Mezopotamya Tarihi Başlangıcından Perslere Kadar*, 5. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KRAMER, S. N. (2002), *Sümerler Tarihleri, Kültürleri ve Karakterleri*, Çev: Özcan Buze, Kocabalçık Yayınları, İstanbul.
- LENGELLE, M. (1993), *Kölelik*, Çev. Emine Su, İletişim Yayınları, Paris.
- OATES, J. (2004), *Babil*, Çev: Fatma Çizmeli, Arkadaş Yayınları, Ankara.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

-
- PARMAKSIZOĞLU, İ. –Çağlayan, Y. (1976), *Genel Tarih I Eskiçağlar ve Türk Tarihinin İlk Dönemleri*, Ankara.
- PRITCHARD, J.B. (1973), *The Ancient Near East, Vol. I*, Printed in the USA.
- ROTH, M. (1997), *Law Collections From Mesopotamia and Asia Minor*, Atlanta.
- TOSUN, M. ve Yalvaç, K. (2002), *Sumer, Babil, Asur Kanunları ve Ammi-saduqa Fermanı*, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

